

חבל נחלתו

לדירה מכוח זה שהיא פתוחה לדירה. מה גם ששטחים ריקים אלו אין נכנסים אליהם בימות החול, ולכבוד שבת להגדירם כמוקפים לדירה היינו חוכא ואטלולא.

3. לגבי גדר שהיא אך שתי או אך ערב הסכים הרב אריאל לדברי, אולם הביא שישנה מחלוקת אחרונים בחוטים העוברים בתוך העמוד האם לראות את החוט העליון כצורת הפתח ושאר החוטים בטלים. והביאה בספרו שו"ת "באהלה של תורה" [ח"ב או"ח סי' נ"ג].

4. לגבי שטחי החממות טענתו שאף שבתוכן הן כרמלית ואסורות בטלטול, כיון שיש להן מחיצות אינן מבטלות את ההיקף לדירה של הישובים.

5. לגבי פרצות הסכים לדברי, והוסיף שעצם הכנסת כבישים שיש בהם בדר"כ יותר משש עשרה אמה יוצרת בעיה של עשיית עירוב – כפי שהשאלה בערים (למי שאינו מצריך ששים ריבוא, עי' בס' הקודם).

הוכחות לדבר ונשאר הדבר במחלוקת. וע"כ לדעתו בשעת הדחק ניתן לסמוך על כך. (בעמק בית שאן זה נעשה עבור מאחרים בהגעה בע"ש שיוכלו להגיע לבתיהם עם חפציהם ברגל – חיילים וכד'). לשאר טענותי.

2. את הטענה ששטח ריק דינו כזרעים (לעיל אות ג') הוא שלל מכל וכל. שבכל עיר ישנם שטחים פתוחים רבים הגדולים מבית סאתיים ולא ניתן לומר שיבטלו את שטח ההיקף. (הוא אמר שהמשנה ברורה דן לגבי שטח קוצים אולם לא מצאתי את הפיסקא העוסקת בכך). ולענ"ד במקום המוקף מחיצות טבעיות או מחיצות בנויות כחומה, ניתן לומר שהשטח הפנוי אינו כזרעים, או שהוא כזרעים שמיעוטם אינו מבטל מחיצות. [וכ"כ במור וקציעה לריעב"ץ שזרעים אינם מבטלים בתוך מוק"ח]. אולם בשטח שהקיפוהו באופן מלאכותי ע"מ להגדיר שטח כמוקף לדירה אי אפשר לומר כן. זוהי בקעה בלשון חכמים ואין להגדירה כמוקפת

סימן י

אזהרת המהרש"ל והשלכותיה בימינו

לחה במעט, ואף ירידת גשמים בארץ ישראל בקיץ נדירה ביותר, וע"כ אין חשש חימוץ במחובר. באיסוס הציבורי הקפדה על יובש האחסון וע"כ אין בו בדר"כ חשש חימוץ (בניגוד לקניות ואחסון פרטיים).

השאלה העולה מהמצב בימינו היא: האם יש מקום בימינו לאזהרת המהרש"ל או ליישומה?

ב. כתב המגן אברהם [או"ח סי' ת"ל]:
"ורש"ל הי' דורש שכל א' יאכל מעט קודם פסח מקמח של פסח כי שמא היה שם חשש

א. בסדרי הכשרות לפסח המהודרים בימינו, המצות (וקמח מצות) הם כמעט המוצרים היחידים שיכול להיות בהם חשש חימוץ. רוב המוצרים הם כאלה שאין בהם משהו שיכול להחמיץ, ואחר נקוי והכשרת פס הייצור, וההקפדה על הכנסת דברי מאכל כש"כ דברי מאכל מחמץ; ממילא, במוצרים הקנויים שמרכיביהם אינם מקמח, חשש תערובת חמץ קטן מאד בימינו.

אף במצות עצמן החשש לתערובת חמץ קטן מאד. החיטה למצות נקצרת כשהיא

חבל נחלתו

ס' הכל אסור. וצ"ל דלחומר א בעלמא נקטינן, ויש להחמיר הואיל ויצא מפי אותו צדיק". ומסביר מחה"ש: "ואם אין בו ס' הכל אסור, ול"מ מה שנאכל א"י". היינו, דברי המהרש"ל מוקשים. העצה לאכול מעט קודם החג טובה לתערובת יבש ביבש ואז ניתן לתלות שנאכל החמץ, אבל בתערובת לח בלח, וכך מוגדר קמח, אי אפשר לתלות, מפני שיש בו בילה והכל מעורב, ואז הדרך לתקן את האיסור היא ע"י ביטול בששים. נמצא שאזהרתו-עצתו אין בה תועלת.

ד. ובחק יעקב השיב על דברי המג"א: "ול"נ לדינא קאמר, דאע"ג דקי"ל קמח בקמח מיקרי לח בלח, מ"מ הא דעת קצת גדולי פוסקים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש (כמבואר בש"כ ב"ד סי' ק"ט ס"ק ג' ובמ"ב ח"ב דף פ"ד ע"א) וא"כ לדידהו היה חוזר וניער תוך הפסח, על כן כל מה דאפשר לתקן לכתחילה לצאת אליבא דכ"ע מתקנינן, דיאכל מעט ותלינן במה שאכל. ואע"ג דמבואר ב"ד דלא תלינן במה שאכל אא"כ שאכלו שוגג או נפלה מעצמו, מכל מקום כיון שנעשה קודם פסח שאז עדיין שעת היתר הוא ליכא למיחז כלל דוק". (ועי"ע בשערי תשובה ובבאר היטב ובשו"ע הרב סי' שכ"ט). ובאר במחצית השקל: "ובס' ח"י (=חק יעקב) תי' ניהו דקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח, מ"מ י"א דמקרי יבש ביבש כמ"ש הש"ך, וביבש ק"ל בסי' תמ"ז אע"ג דנתבטל קודם הפסח חוזר וניער בפסח²,

חימוץ ויתלה במה שאכל, וטוב ליתן ממנו לעני (מטה משה ושל"ה). וכן הביא בשכנה"ג נס"י ת"ל: "ושמעתי ממורי ז"ל שהיה דורש, כל א' יאפה חלה אחת או תבשיל אחד מקמח הנטחן, שמא היה חשש חמץ ויתלה אותו בהוא שניטל מהם. ואפשר שאותו חלת עני היה מקמח הנטחן לפסח, וזה היה טעמם. מטה משה סימן תקמ"ג".

היינו, המהרש"ל דרש שמעט מן הקמח ממנו תאפנה המצות, יאכל לפני הפסח. וחששו הוא מחימוץ של מעט גרעינים לפני טחינתם לקמח. וע"י אכילת חלק מן הקמח קודם הפסח ניתן לתלות שהמחומץ נאכל, והנותר כשר לגמרי.

ג. מקשה עליו המג"א: "וצ"ע, דזה דוקא בדבר חשוב שנתערב יבש ביבש ונאכל א' מהם אז הכל מותר כמ"ש בי"ד סי' ק"י". ובמחצית השקל הסביר את ההו"א בדברי המהרש"ל: "ר"ל אע"ג דדבר חשוב לא בטיל, מ"מ כה"ג דנאכל א' דיש לתלות דהאיסור כבר נאכל אז בטיל, ואע"ג דבעינן שלא יאכל המשווייר אדם א' כ"א בשני ב"א, ושתי' בשתי' היינו מצד חומרא. ועוד כדי שיהיה ספק-ספיקא: חדא שמא נאכל, ואת"ל אינו נאכל — שמא מה שזה אוכל הוא היתר, והיינו התם דודאי נתערב בו איסור. משא"כ כאן דלא ידענ' אי יש בו איסור כלל בלא"ה הוי ס"ס, חדא שמא ליכא איסור כלל, ואת"ל הוי — שמא נאכל".

ממשיך המג"א ומקשה: "אבל קמח בקמח מקרי לח בלח ואם יש ס' הכל שרי ואם אין

1. בפמ"ג [אשל אברהם] כתב: "ור"ל דאי קמח יבש ביבש מקרי י"ל או דצריך להשליך א' כבי"ד סי' ק"ט או כמ"ש הח"י אות א' דיבש חוזר וניער תוך הפסח. אבל אי קמח לח בלח קשה ממ"נ ועמ"א תצ"ח אות כ"ח. ובי"ד ק"ט בש"ך אות ג".
2. ז"ל השו"ע [או"ח סי' תמ"ז ס"ד]: "אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בס', אינו חוזר וניער

חבל נחלתו

וכדי לצאת ידי דעה זו צוה לאכול ממנו מעט קודם פסח דיש לתלות שהאיסור כבר נאכל. אע"ג דאי היה ודאי תערובות ל"מ מה שנאכל א' קודם פסח וחזור וניעור בפסח, מ"מ כיון דליכא אלא חשש שמא נתערב וגם דק"ל דהעיקר דקמח בקמח מקרי לח בלח סמכי' על מה שנאכל קודם הפסח.

היינו לפי מחה"ש, בהסברת החק יעקב מדין יבש ביבש, אם אמנם היתה כאן תערובת לא היתה מועילה אכילה בשיעור האיסור והיה נאסר מדין חוזר וניעור, בכ"ז בגלל שיש כאן רק חשש תערובת חמץ ובגלל שהדעה הקובעת היא שקמח בקמח נידון כלח בלח, אכילה ותליה תועיל.

אולם משמעות דברי הח"י שבתערובת יבש ביבש במידה ונאכל אחד תולים להקל³, אולם היינו דוקא בנאכל בשוגג או נפל לים מעצמו. אבל במקרה זה יש כאן לכאורה ביטול איסור בידים שאסור ואינו מועיל. ועל כך עונה הח"י שכיון שעדיין לא חל זמן איסורו, זוהי תערובת היתר, ואח"כ כשיכנס זמן איסורו ניתן להתייחס לכך כנפל מאליו או נאכל בשוגג, אבל לא חשש לחזור וניעור.

ה. בדגול מרבבה השיב על המג"א: "אי משום הא לא אריא, דאין דבר זה מוסכם שקמח מקרי לח בלח. ועיין בש"ך י"ד סי' ק"ט סק"ג. ואדרבה מדברי מהרש"ל עצמו, הביאם הש"ך שם ס"ק יו"ד משמע דס"ל

קמח בקמח מקרי יבש ביבש. אלא דאעפ"כ קשה א"כ חד בתרי בטל כיון שאין כאן דבר חשוב, ולמה צריך שיאכל ממנו קודם פסח? ואין לומר דחשש ליש מחמירין שהביא רמ"א בסי' ק"ט ע"כ דחומרא זו לא שייכא אלא באוכל בתערובות כך ביבש, אבל קמח זה יעשה ממנו מצות ואז יתבטל בששים ומבטל לכתחילה אין כאן כמבואר שם סי' ק"ט ס"ב. ונלע"ד דרש"ל חשש דחמץ מיקרי דבר שיל"מ וע"ל סי' תמ"ז במ"א סק"ו, וסבירא ליה כדעת המחבר ב"ד סי' ק"י ס"ז דגם בדבר שיל"מ מהני שנאכל אחד מהם להיתר התערובות הנשאר ודו"ק היטב. ועיין ב"ד שם בש"ך ס"ק נ"ז.

ו. ומצאתי בשכנה"ג נסי' ת"לן שכתב: "כתב ה"ר אשר ז"ל בהלכות פסח, נהגו כל ישראל לעשות לחם ערב שבת הגדול, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, וקורין לו חלת עני ובלענו לחם בה, ומחלקה לעניים. ומיום שזלזלו בו נשתלחה מארה בתבואה. וכן כתב באליה רבה נסי' ת"ל ס"ק ב'ן: משם הכלבו נסי' מ"ז. והביא דברי המטה משה (הובאו לעיל) והוסיף: "ונ"ל דחשש חמץ היה שמא נתלחלח קצת קמח ונעשה פירורין והוי יבש עיין סימן תס"ו (ס"ד), ובזה מתורץ תמיהת המג"א".

ונראה שהסביר את חומרת המהרש"ל שחשש מקמח שהחמץ לאחר היותו קמח, ולא כאשר היה בגרעינים. וכאן אע"פ שהוא תערובת קמח מחומץ בקמח כשר לפסח,

בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים. הגה: ונוהגין כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לח בלח. [ת"ה סי' קי"ד].

3. כן נראה מדברי הפמ"ג [אשל אברהם סי' ת"ל]: "ומ"ש הח"י דלא הוה מבטל איסור כיון שעדיין היתר. ונראה אף בשעה ששית עד הלילה יש לתקן זה היינו להשליך א' מהם לאיבוד דבספק איסור כמו חמאה ש"ג מבטליו, עי"ד ל"ח ופריי שם ובסי' קט"ו בש"ך אות כ"א ובפריי שם". וכ"נ בסי' תמ"ז ס"ק י"א.

חבל נחלתו

העירו לי כי באפיית מצות מכונה נותרים במכונה בדור"כ פירורים דקים בפינות המכונה, שאין מנקים אותם בין אפיה לאפיה, וישנו חשש לנפילתם לתוך התערובת. ופירורים אלו הם חמץ כיון שנתרו מאפיות קודמות.

בררתי אצל הממונים על אפית המצות במח' הכשרות ברבנות ירושלים, ונאמר לי ששלש דרגות הידור במצות: רגילות, מיוחדות, ושמורות. במין השני והשלישי ישנה הפסקת עבודה בין מכונה למכונה, כאשר את הסרט עליו נוסעות המצות מנקים היטב מכל פירורים שדבקו בהם וע"כ אין בהן חשש של פירורים שעברו מאפיה לאפיה וכמובן שאין חשש חימוץ. לעומת זאת במצות הרגילות שהן כשרות לפסח, בהן אין עצירת הסרט אלא החלפת המיקסר וסיר הלישה לכל אפיה, ולגבי ניקוי הסרט ישנה הוראה אשר מנסים להקפיד עליה לניקוי בלחץ אויר או בשואב אבק, פעמיים כל אפיה ותוך כדי הסעת הבצק על הסרט. בסוג מצות זה יכולים להיות פירורי חמץ כיון שלא נעשית הפסקה מוחלטת וניקוי כל הפירורים מהמכונה הישנה.

ח. ולפי דבריהם נעשים חששות האחרונים עפ"י המהרש"ל רלונטיים ביותר. ונראה שאע"פ שבפירורים עסקינן, כיון שהם בטלים ביותר מששים קודם הפסח וכיון שהם נאפים (=מתבשלים) אין כאן נתינת טעם ולא אומרים בו חוזר וניעור. וכ"נ מדברי ערוך השולחן נסי' תס"ז סי"א, י"ב: "ולענ"ד דה"פ דודאי אם ירצה לאפותו קודם הפסח לא איכפת לן דכיון שכבר נבלל ונלוש ביחד לא אמרינן חוזר וניעור... ולפ"ז נלע"ד ברור דאע"ג דאנן

ה"ז יבש ביבש משום שהקמח המחומץ נעשה פירורין. אלא שעל כך פסק בשו"ע [תס"ו ס"ד] שבפירורים אין אומרים שבטל יבש ביבש קודם הפסח. ז"ל המשנה ברורה [תס"ו ס"ק ט"ז]: "ר"ל לפירורים דקים וירד דרך נקבי הנפה ויתערב עם הקמח. ואע"ג דבודאי יש ס' כנגדו ומתבטלים קודם הפסח, מ"מ כשיגיעו ימי הפסח שאסורין במשהו יהיה חוזר וניעור ואע"ג דבלח בלח לא אמרינן חוזר וניעור וכדלעיל סימן תמ"ז ס"ד וקמח בקמח הוא לח בלח י"ל דפירורים אינם מתבוללים היטב בקמח ובאפי נפשייהו קיימין ואפשר דאפילו בשעה שלש העיסה ג"כ לא נימוחו ונתערבו וכשמגיעים ימי הפסח חוזרים ואוסרים". וא"כ קשה לפ"ז מה תועיל האכילה קודם הפסח?

עוד קשים דברי הפמ"ג [אשל אברהם, ת"ל]: "אבל אם נתערב פירורי קמח מחומץ עם קמח פסח אף דנאכל בזמן היתר בשוגג קצת מהם צ"ע, די"ל אין תולין שנאכל האיסור אף דמשהו בפסח רק מדרבנן. והעד לזה בס"י תמ"ז ס"ד בפת שנפל לין חיישי' שמא נשאר שם פירורין ולא תולין שנטלו משם וי"ל. ועש"ך י"ד סימן קי"א אות ג'. ואי"ה יבאר בתמ"ז ובתס"ז מ"א ד' יבש ביבש ונאכל א' מהם יע"ש".

ונראה לתרץ שכיון שזהו אך ספק אם יש פירורי חמץ בתערובת, מקילים בנאכל אחד בזמן היתר. וכיון שנאפה קודם זמן איסורו הרי דינו כמוש"כ המג"א [תמ"ז ס"ק י"א]: "מיהו נ"ל דהכא אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בס' אז מותר לאכלו בפסח, ואין זה מבטל איסור לכתחילה כמ"ש שם ב"ד".

ז. בהקדמה כתבנו שלכאורה כל המקום לדרישת המהרש"ל קטנה מאד בימינו, והנה

חבל נחלתו

"שמורה". אולם עפ"י המידע שנמסר מרבנות ירושלים עולה שבקמח "שמורה" אין שום חשש חמץ לעומת זאת בקמח רגיל בו יש חשש של פירורים שנטחנו וצריך להסתמך על ביטול ברוב קודם הפסח, ואם ניתן לקיים בו את אזהרת המהרש"ל.

סיכום

במצות מכונה רגילות שנשארים מעט פירורים בין אפיה לאפיה ויש חשש שמא נופלים פירורים מאפיות קודמות למצות בפס היצור, פירורים אלו בטלים לפני הפסח ואינם נותנים טעם, מפני שיש ששים כנגדם. אעפ"כ מחשש של חוזר ונייעור ראוי לעשות כאזהרת המהרש"ל. ולפי דברי ערוך השולחן החשש הוא רחוק מאד, כיון שמעיקר הדין קי"ל שאינו חוזר ונייעור לאחר שבטל בששים קודם החג בהיתר, ולאחר מכן נאפה, טוב להחמיר ולאכול מעט מן הקמח קודם הפסח ולתלות בו.

מחמירין כדברי רבינו הרמ"א דביבש ביבש אמרינן חוזר ונייעור, מכל מקום אם אירע כן שנתייבש הלחלוחית ורקדו הכל קודם הפסח ונאפה קודם הפסח יש להתיר בהפסד מרובה, כיון דהעיקר לדינא דאינו חוזר ונייעור, כמ"ש בס' תמ"ז. וכן ראיתי לאחד מהגדולים (הגר"ז סוף סעיף י') וז"ל: ולפיכך אם אפה קודם הפסח מותר ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק וכו'. ומ"מ יש להחמיר וליטול מהקמח קודם הפסח ולאכול כדי לתלות הפירורין במה שאכל עכ"ל. כלומר ליטול מהמצות שאפה ולאכול מעט קודם הפסח (ובסעיף ט"ו יתבאר דגם להרמ"א מותר).

ט. חידוש מעשי נוסף ישנו לגבי קמח מצות. בו לפי הידוע לי שני סוגים: קמח "שמורה" וקמח מצות רגיל. קמח המצות נעשה מהמצות השבורות שאינן ראויות להימכר בחבילות רגילות, ונטחון עד דק. לכאורה, כל ההבחנה בין שני סוגי הקמחים אין לה משמעות הלכתית. שהרי בשניהם אין מקיימים מצות אכילת מצה. וע"כ חשבתי שאין מקום לקנות דוקא מקמח

סימן יא

חמץ שעבר עליו הפסח

רשאי לקחתה לרפואתו, או שהתרופה אסורה עליו מדין חמץ שעבר עליו הפסח?

א. יסודות דין חמץ שעבר עליו הפסח

א. חומר האיסור – פסק הרמב"ם [הל' חו"מ פ"א ה"ד]: "חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנייה לעולם, ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא

שאלה

יהודי שאינו שומר מצוות קנה עבור יהודי שומר מצוות תרופה הומאופטית בכדורים, המכילה חומרים שמקורם בתבואה בכמות גדולה. המוכר לא מכרה לנכרי קודם הפסח. לאחר הפסח הועברה התרופה לקונה. השאלה היא האם הוא